

Dnr 2003:1551

**Ämnesprovet 2005 i engelska i grundskolans åk 9
och specialskolans åk 10**

Skolverket

Förord

Ämnesproven i engelska för årskurs 9 är obligatoriska och ingår i det nationella provsystemet. Syftet med proven är att de ska konkretisera kursplanens mål, samtidigt som de ska vara ett stöd för läraren i betygsättningen och därigenom verka för en likvärdig betygsättning över landet.

Resultaten från ämnesproven ger en nationell bild av kunskapsläget hos eleverna i slutet av grundskolan och utgör därmed ett av flera mått på måluppfyllelsen i svensk skola. I denna rapport redovisas en bild utifrån elevlösningar och lärarenkäter som skickats in till Enheten för språk och litteratur/Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet. Parallellt på Skolverkets hemsida finns också en statistisk rapport om provresultaten i hela landet.

Syftet med denna rapport om ämnesproven år 2005 är att ge en återrapportering till de lärare som har genomfört proven samt att i någon mån fördjupa ett didaktiskt resonemang kring en eller flera uppgifter i provet.

Kristian Ramstedt
Enhetschef

Karin Hector-Stahre
Undervisningsråd

Ämnesprovet i engelska för årskurs nio, 2005

Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

Carina Olsson

I denna rapport beskrivs och kommenteras ämnesprovet i engelska bl.a. vad gäller syfte, innehåll, förberedelser, anpassning av provet, lärar- och elevsynpunkter samt vissa resultat från de ca 800 provhäften och resultatprofiler som skickats till provinstitutionen. Provbetyg och delprovresultat från totalinsamlingen redovisas på s. 8–10 i Skolverkets PM (<http://www.skolverket.se/sb/d/306/a/1881>).

Äp 9 engelska

Ämnesprovet i engelska grundar sig på kursplanens kommunikativa, funktionella och interkulturella språksyn. Eleverna får i provet visa sin förmåga att använda språket för att kommunicera kring texter och teman vars innehåll speglar några uttryck av den engelskspråkiga världens kulturer. Ambitionen är också att knyta till de övergripande perspektiven i läroplanen. Provet bygger inte på några speciella material eller arbetssätt. Syftet är att bidra till bedömningen av den allmänna språkfärdighet som eleverna har tillägnat sig i och utanför skolan. I olika slags uppgifter med variation vad gäller innehåll, format och svårighetsgrad får förhoppningsvis alla visa så mycket som möjligt av sin språkförmåga.

När betyg ska sättas i slutet av grundskolan sker det i relation till Mål att uppnå samt nationellt fastställda betygskriterier. Det nationella provet är en del av bedömningsunderlaget och ett viktigt komplement till lärarens kontinuerliga bedömning. Det som fokuseras i engelskprovet är elevernas förmåga att förstå det de hör och läser samt deras förmåga att göra sig förstådda i tal och skrift, dvs. såväl receptiv som interaktiv och produktiv språkförmåga bedöms.¹ *Part A* innebär att grupper av elever kommunicerar muntligt, *Part B* fokuserar läs- och hörförståelse och *Part C* förmågan att uttrycka sig i skrift. I de flesta uppgifterna prövas dock elevernas förmåga på ett integrerat sätt – eleverna måste både förstå och göra sig förstådda. De olika uppgifternas relation till kursplanen visas i en s.k. *test specification*. I denna preciseras också vilka mål som inte bedöms i materialet, exempelvis elevers förmåga att ta ansvar för och reflektera över sitt eget lärande samt att välja och använda hjälpmedel vid olika språkliga aktiviteter.

Äp 9 engelska, 2005

Det övergripande temat för 2005 års prov var *Media and Communication*, vilket låg till grund för valet av textinnehåll och genrer. Eleverna kommunicerade muntligt och skriftligt kring exempelvis tidningsrubriker och egna erfarenheter av vissa media. De fick också läsa, lyssna och uttrycka sig kring olika typer av skrivet och inspelat informationsmaterial, dagbokstext samt radioprogram med intervjuer.

Innehållet hade en internationell bredd, då det i materialet exempelvis berättades om företeelser och/eller sätt att leva i Amerika (Texas, New York State, Colorado, Barbados), Afrika (Botswana, Zambia, Zimbabwe), Europa (England, Skottland, Malta) samt i Asien (Malaysia). I provet som helhet kom eleverna i kontakt med frågor om politik/demokrati och historia, utbildning/skola och elevinflytande, miljö och hälsa, ålders- och könsskillnader, resor och turism, olika livsstilar och kulturer. Exempel på konkreta och elevnära ämnen som förekom är djur, musik, sport, mode, TV, film och böcker.

¹ Rubriceringen av de olika delproven, *oral interaction and production, receptive skills* samt *written production*, knyter an till Europarådets *Common European Framework of Reference for Languages*. http://culture2.coe.int/portfolio/documents_intro/common_framework.html

Lärarsynpunkter om provet i sin helhet

1 175 lärarenkäter skickades in efter provets genomförande. De flesta var individuellt ifyllda, men från många skolor hade man skickat en gemensam enkät. 92 procent kom från grundskolor, övriga från grundläggande vuxenutbildning, specialskolor, friskolor samt gymnasieenheter med individuellt program.

Provet som helhet togs emot mycket positivt av lärarna. I mer än 95 procent av enkäterna framfördes följande synpunkter: provet var bra/acceptabelt, det speglade kursplanen i mycket eller ganska stor utsträckning, man hade nytta av bedömningsanvisningarna och resultaten stämde mycket väl eller ganska väl med den egna bedömningen. Många lärare tyckte att de hade gott stöd av provet, när de skulle sätta slutbetyg. I genomsnitt 87 procent av lärarna var nöjda med kravgränserna för respektive betygsnivå. De allra flesta bedömde alltså gränserna som rimliga. Några ansåg dem dock vara för låga och enstaka lärare uttryckte att bedömningen var för sträng. Mest nöjd var man med bedömningen i den muntliga delen, därefter den skriftliga, medan man liksom tidigare år var minst nöjd med gränserna i den receptiva delen, *Part B*. Det är framför allt gränsen för betyget G som kritiseras, där 9 (*Part A*) respektive 15 (*Part C*) och 31 (*Part B*) procent anser att kraven är för låga. Ändå var det fler elever (8 procent) i *Part B* som inte nådde målen, jämfört med de två övriga delproven (4–5 procent).

I ca 300 av enkäterna hade lärarna utnyttjat möjligheten att med egna ord kommentera provet. Flera lärare uttryckte att provet var varierat och lagom svårt. Dock fanns t.ex. påpekanden om att det genomgående förekom alltför många svåra ord. Det fanns en del negativa synpunkter på den stora arbetsbörda som proven medför, framför allt med inrapportering av olika resultat. Samtidigt påpekade en del svårigheten att finna tid för samarbete med kollegor kring bedömningen. Viss kritik fanns också mot att elever, i modellen för sammanvägning av delprovsresultaten till provbetyg, sammantaget kunde få provbetyget G, trots att de inte nått godkänt resultat på två av tre delprov².

Övriga lärarsynpunkter redovisas och kommenteras i de följande avsnitten.

Elevsynpunkter

De olika uppgifterna i provet har varit föremål för omfattande utprövningar och hundratal elever har lämnat synpunkter på innehåll, svårighetsgrad, tidsåtgång m.m. Dessa synpunkter ligger till grund för hur det slutliga provet ser ut och det finns skäl att tro att uppgifterna fungerat för de allra flesta elever. Någon elevenkät ingick av tidsskäl inte i Äp 9, men lärarna besvarade en fråga om hur de uppfattat elevernas reaktioner på provet. De allra flesta angav att dessa varit positiva (56 procent) eller neutrala (41 procent), men i de öppna kommentarerna framgår det att elevreaktionerna skiftar inom och mellan grupper. Vissa elever upplever att provet är mycket enkelt, de tar sig lugnt igenom och hinner med alla uppgifter, medan andra upplever det precis tvärtom. Många lärare berättar att deras elever uppskattar *Part A* mest av allt, men att det också finns de som inte kommer till sin rätt i uppgiften. Några tycker inte att de har någonting att skriva om i *Part C* och vill ganska snabbt lämna in sin text, medan andra känner stor skrivglädje, jobbar intensivt med sina texter och vill ha längre provtid.

² Enligt beslut av Skolverket ht 2005 har reglerna för sammanvägningen förändrats enligt följande: En elev kan få godkänt provbetyg trots *ett* icke godkänt delprovsresultat. Detta har att göra med att provresultat till viss del kan vara påverkade av tillfälligheter. Det är dock inte rimligt att två icke godkända delprov kan kompenseras av ett gott resultat på det tredje. (Observera att dessa regler för *provbetyg* inte skall förväxlas med de regler för *slutbetyg* i ämnet som finns fastlagda i Grundskoleförordningen och som kräver att alla mål i kursplanen skall vara uppnådda för att eleven skall få betyget Godkänd.)

Information till eleverna före provets genomförande

Inför de nationella proven kan eleverna inte förbereda sig genom att läsa på/repetera ett visst stoff utan det handlar om att, vid ett par tidsbegränsade tillfällen, på ett standardiserat och kanske lite ovant sätt visa sin allmänna språkfärdighet. Eleverna kan vid genomförandet påverkas negativt av att de är obekanta med eller känner sig ängsliga inför provets syfte, utformning eller bedömningsprinciper. För att motverka detta finns relativt omfattande information som de bör få ta del av i förväg.

Ett brev ställt till elever (och föräldrar) distribuerades till skolorna i början av läsåret. Här beskrevs syftet med och innehållet i alla tre ämnesproven. För mer information om engelskprovet hänvisades till provprojektets hemsida³ där man t.ex. kan läsa om grundläggande principer för nationella prov i språk samt ta del av exempel på uppgifter från tidigare Äp 9. I häftet Lärarinformation för engelska fanns information som eleverna skulle få före genomförandet, dels generella instruktioner för provet i sin helhet, dels specifika sådana för respektive delprov. Eleverna skulle påminnas om kursplanens mål och kriterier för de förmågor som bedöms i respektive del. För de interaktiva/produktiva delarna skulle de få ta del av de faktorer som ligger till grund för bedömningen. Exempel på vissa receptiva provtyper bifogades också.

I 95 procent av enkäterna uppgav lärarna att de hade haft stor/viss nytta av de bifogade exemplen på provtyper i den receptiva delen, *Part B*. Hälften av lärarna hade tagit del av det nätutlagda materialet och lika många angav att alla eller vissa av deras elever också hade gjort det. Detta innebär en viss ökning jämfört med 2004 och en betydande ökning jämfört med 2003. Många lärare lämnade mycket positiva kommentarer om nätexemplen och menade att de bidrar till att minska oron inför det riktiga provet.

De många kontakter provgruppen har med lärare ger intryck av att elever i ökande grad får information om provets upplägg och hjälp med att förbereda sig inför provet. Detta är naturligtvis positivt då eleverna, genom att de känner sig trygga med uppgiftstyper etc., ges möjlighet att verkligen visa så mycket som möjligt av sin förmåga i engelska. Det är därför väsentligt att samtliga elever får ta del av den information som finns, inte minst med tanke på den aktuella diskussionen om likvärdighet. Särskilt angeläget är det att eleverna har förstått syftena med provet. Dock är det naturligtvis viktigt att inte alltför mycket tid och kraft ägnas åt provförberedelser, bl.a. därför att alla mål faktiskt inte prövas i ett nationellt prov.

Utformningen av proven bygger, som tidigare nämnts, inte på ett visst stoff eller sätt att arbeta. Dock är det rimligt att anta att elever som i den reguljära undervisningen är vana vid att tala och samtala känner sig tryggare vid genomförandet av provet. Detsamma gäller förmodligen för elever som ibland skriver längre texter och som också har övat sig i att bearbeta och förbättra det skrivna, såväl innehållsmässigt som språkligt. Vana vid att läsa längre texter och att ha fått tillägna sig strategier att ta sig vidare trots förekomsten av okända/avancerade ord, är exempel på ytterligare faktorer som kan spela in för elevers upplevelse av provet och provsituationen, samt förstås för möjligheten att prestera optimalt.

Anpassning

Under senare år har de frågor som lärare och ibland föräldrar ställer till provinstitutionen och till Skolverket allt oftare kommit att handla om anpassning. Mycket vanliga undringar är huruvida man får läsa upp läsförståelsetexterna för vissa elever och om elever får skriva sina svar/texter på dator. Stöd för hantering av dessa frågor finns i

³ <http://www.ped.gu.se/sol/nafs.htm>

Skolverkets text om anpassning, som också återges i lärarmaterialet för provet tillsammans med förslag på åtgärder som kan vara särskilt relevanta för provet i engelska. I Skolverkets relativt nya skrift ”Nationella prov – frågor och svar”⁴ finns ytterligare kommentarer samt en diskussion om anpassning i relation till likvärdig bedömning.

I drygt hälften av enkäterna för provet 2005 uppgav lärarna att någon typ av anpassning gjorts för vissa elever. Över 80 procent av dem som anpassade provet gav längre tid åt en del elever medan 5–10 procent angav något av följande alternativ: användning av hörlurar vid avlyssningen, uppläsning av text, förstoring av text, skrivande på dator eller genomförande av provet enskilt/i liten grupp. Enstaka lärare hade kopierat provet på färgat papper eller hjälpt elever att skriva svaren.

När det gäller anpassning är det viktigt att hitta en balans mellan å ena sidan kravet på likvärdighet, vilket innebär att provet bör genomföras på ett så standardiserat sätt som möjligt, och å andra sidan omtanken om den enskilde individen. För många elever med lässvårigheter kan det vara ett tillräckligt stöd att få längre tid och förstorad text för att ta sig igenom uppgifterna. Elever med koncentrationssvårigheter kan vara hjälpta av att få göra provet i ett separat rum. I enstaka fall kan det dock vara absolut nödvändigt att anpassa ytterligare. En grundregel är dock att de mål som avses bli prövade fortfarande prövas. I de fall där eleven läser samtidigt som lyssningsstöd ges, prövas delvis något annat än det som uppgiften är utprövad för och som beskrivs i målet som handlar om att kunna läsa och förstå engelsk text – det som prövas är en mer generell receptiv förmåga. Överväganden av detta slag är viktiga när man fattar beslut om anpassning av olika slag. Vad är det som bedöms och hur kan resultatet användas med tanke på den grad av anpassning man valt?

För många elever är det naturligt och för några är det nödvändigt att använda dator i samband med skrivuppgifter. Det är i detta sammanhang viktigt att tänka på att de elevtexter som återges i lärarmaterialet för att illustrera olika betygsnivåer är skrivna utan några som helst hjälpmedel. Dessa bedömningsexempel fungerar på det mest reliabla sättet om eleverna genomför provuppgiften på samma sätt. I de fall skolan bedömer att elever ska få använda dator är det för likvärdighetens skull viktigt att stavnings- och grammatikkontroll samt Internet kopplas bort, det sistnämnda också för att undvika att material laddas hem och för att motverka att uppgifter sprids.

Fokus muntlig interaktion/produktion – Part A

I undervisningen ska skolan sträva efter att eleven utvecklar sin förmåga att delta aktivt i samtal – att själv uttrycka sig och också uppfatta vad andra säger – samt använda engelska för att berätta, beskriva, förklara och motivera sina åsikter. I *Part A* ges eleven tillfälle att visa denna förmåga i samtal kring både lättare och svårare frågeställningar om olika ämnen.

I bedömningen fokuseras förmågan att förmedla ett innehåll samt upprätthålla ett samtal. Elevens ordförråd, idiomatik, uttal, intonation, grammatiska säkerhet etc. och därmed förmågan att uttrycka sig tydligt, ledigt, varierat och säkert kan bedömas, liksom viljan att delta och förmågan att upprätthålla samtalet med hjälp av olika strategier. Fungerar eleven både som talare och lyssnare? Kan han/hon formulera om för att göra sig förstådd? Bidrar eleven till att hålla samtalet vid liv genom att be om förtydliganden eller ställa följdfrågor? Eller ger hon/han upp och tystnar? Har eleven undvikande strategier, dvs. låter han/hon bli att uttrycka sina tankar och åsikter genom att bolla över till samtalspartnern, svara undvikande e.dyl? Naturligtvis kan även en försiktig eller

⁴ <http://www.skolverket.se> > Publikationer

långsam elev sammantaget visa prov på en god språkfärdighet och förmåga att förmedla ett fylligt innehåll. Eleverna "tar sig ofta" och blir alltmer kommunikativa efterhand och därför är det väsentligt att lyssna till samtalen i sin helhet. Bedömningen bör vara sammanfattande och inkludera såväl elevens vilja att samtala, det innehåll som hon/han lyckas förmedla och den språkfärdighetsnivå som eleven når upp till.

Part A, 2005

Eleverna skulle i denna del, enligt en given modell, tala och samtala om olika *Ideas and Opinions*, sina egna och andras. De föreslagna ämnena behandlade allt möjligt från vardagliga och konkreta saker som skolmat, cykelhjälm och mobiltelefoner till mer komplexa frågor om utbildning, rösträttsålder och jämställdhet.

Vad tyckte lärarna?

Liksom tidigare år var lärarna mycket positiva till den muntliga uppgiften som helhet. Endast 1–2 procent tyckte att den var mindre bra. De öppna kommentarerna om modellen var ofta positiva:

- *Denna del upplevdes som den mest stimulerande av eleverna.*
- *Eleverna var positiva rakt över, både till uppgiften och dess genomförande. Den gav goda förutsättningar för alla, oavsett kunskapsnivå, att visa vad de kunde.*

Det finns dock också kommentarer om att de föreslagna ämnena var för avancerade, att en del av dem kräver omvärldskunskaper som inte alla elever har och att det skulle vara svårt för vissa elever att samtala om dem också på modersmålet. Vissa ämnesområden kan tyckas vara mycket avancerade, men utvärderingar har visat att de flesta elever, även elever som inte är så språkligt säkra, både har och kan uttrycka åsikter om exempelvis miljö, demokrati, utbildning och genusfrågor. Enstaka lärare framförde att det speciella språk som förekommer i tidningsrubriker var svårt för vissa, att en del av ämnena ej var relevanta för alla grupper av elever och att ytterligare några riktigt lätta ämnen hade behövts. Många lärare vittnade om att deras elever var "trögstartade", men att de med visst stöd lyckats få upp ett gott flyt och förmedla oväntat mycket.

I 2005 års *Part A* kunde eleverna i någon mån välja samtalsämne. Detta kommenterades på olika sätt i lärarenkäterna – vissa tyckte att det var positivt, medan relativt många menade att det är smidigare om eleverna som i tidigare modeller drar ett kort och på så vis tilldelas ett specifikt problem att diskutera. Den diskussion som eleverna nödgades ha för att komma överens om vilka ämnen de skulle diskutera gav ytterligare underlag för bedömningen, menade en del. Det fanns också positiva kommentarer om att valmöjligheten möjliggjorde ett visst elevinflytande och att det ledde till större engagemang. Andra åter tyckte att valprocessen tog onödigt tid, att det var särskilt svårt för de elever som kände sig osäkra samt att elever hade en tendens att undvika de mer komplexa ämnena.

Endast ca 14 procent av lärarna genomfört samtalen utanför lektionstid. Många kommenterar det komplicerade i att ha ansvar för hela undervisningsgruppen samtidigt som man genomför proven.

- *Stor självdisciplin krävs av alla dem man lämnar kvar i klassrummet för eget arbete under ansvar. Ibland svårt att hitta lugna rum för samtalen.*

Några lärare redogjorde dock för hur man på skolorna gemensamt organiserat genomförandet av provet. Man har t.ex. utnyttjat tid som har frigjorts när andra klasser haft prao eller annan aktivitet utanför skolan. Man har frilagt en halv eller en hel dag och ibland även genomfört de muntliga delarna i matematik och svenska på samma dag.

Några skolor angav att deras elever har kunnat gå från lektioner i andra ämnen till den "friställda" engelskläraren. Ytterligare en lösning var att samtalen genomfördes enligt ett särskilt schema under en temavecka.

- *Vi fick en hel dag då åk 8 hade prao, till att göra proven. Det var mycket bra att slippa göra dem på lektionstid.*
- *Fick en "ledig" dag/klass, dvs vikarie sattes in för att jag skulle kunna utföra samtalen. Eleverna plockades från sina lektioner. Detta fungerade mycket bra.*

Många lyckades undvika stressen genom att använda en längre period för genomförandet.

- *Det var bra att ha i stort sett hela våren på sig att göra de muntliga proven. På så vis var det genomförbart utan extra tid.*

Endast 25 procent av lärarna valde att spela in samtalen. En del lärare kommenterade att eleverna blir stressade av att bli inspelade eller att man inte haft tillgång till inspelningsutrustning. Från en del skolor rapporterades att man bestämt sig för att i stället vara två lärare närvarande vid genomförandet för att göra bedömningen så säker som möjligt. Andra lärare menade att det är bra och nödvändigt att spela in och heller inget problem om eleverna är vana vid det. Starka argument för inspelning är naturligtvis möjligheten till dokumentation och till medbedömning, vilken innebär större likvärdighet vid bedömningen.

I redovisningen från totalinsamlingen av resultat visar det sig att det, jämfört med *Part B* och *C*, är något färre elever som getts möjlighet att göra *Part A*. Någon lärare uttrycker i enkäten att det muntliga provet är onödigt eftersom han ändå har "full kontroll över elevernas kunskaper", medan en annan skriver att "...elever som vanligtvis är relativt tysta i stor grupp, här blommar ut..." och att det därför är viktigt att ta tid till detta. Det är i detta sammanhang viktigt att påpeka att alla delar är obligatoriska och att skolan ansvarar för att alla elever får göra även den muntliga delen.

Ett relativt vanligt önskemål var, liksom tidigare, att få exempel på elevprestationer som bedömts ej ha uppnått godkäntgränsen. Anledningen till att sådana ej finns med i materialet är att det i grundskolan inte finns något betygssteg under Godkänd. Som stöd för bedömningsarbetet finns dock exempel som med tvekan anses vara godkända, och med hjälp av dessa är det möjligt att identifiera prestationer som ej kan anses motsvara Mål att uppnå. I det material som samlas in i samband med utprovningar av de muntliga modellerna finns också elevprestationer som anses befinna sig under gränsen för godkänt. Ofta handlar det om elever som inte kan yttra sig sammanhängande, som har bristande ordförråd och som inte visar vilja eller förmåga att bidra till samtalet genom att be om hjälp, fråga om, förklara på annat sätt när orden inte räcker till etc. Genom att eleven inte har strategier "tar det stopp". De exempel som ges i provet för att illustrera det nedre skiktet av Godkänt är ofta prestationer av elever som trots bristande språklig förmåga ändå lyckas förmedla något och bidra till samtalet. I det första samtalet på den cd som bifogats provet 2005 finns exempelvis en elev som "kompenserar de språkliga bristerna med en obändig vilja att kommunicera" (citrat ur kommentar i lärarhäftet "Bedömning och exempel" s. 4).

Fokus receptiv förmåga – Part B

Kursplanen i engelska uttrycker att skolan ska sträva efter att eleverna utvecklar förmågan att läsa olika slags texter för olika syften – för upplevelser, information och kunskaper – och att de fördjupar sin förståelse av talad engelska i olika situationer och sammanhang. Detta konkretiseras i *Part B* genom att eleverna får arbeta med skiftande material, såväl personliga som mer informativa berättelser, artiklar och intervjuer, vardagliga dialoger, instruktioner, beskrivningar, faktatexter etc.

Innehållet i kursplanen grundar sig på en holistisk språksyn. Olika kompetenser ingår i den allsidiga, kommunikativa språkförmåga som undervisningen i engelska syftar till. Detta kommer till uttryck i de receptiva delarna genom att olika förmågor integreras – eleverna får både läsa, lyssna och uttrycka sig i skrift kring innehållet. Olika sätt att läsa och lyssna och därmed elevernas förmåga att använda olika strategier bedöms. *Part B 1* fokuserar läsförståelse och strävan är att olika läsarter ska förekomma. I hörförståelse-delen, *Part B 2*, provas förståelse av olika varianter av talad engelska samt förmågan att lyssna för att uppfatta såväl detaljer som helhet och sammanhang.

Eleverna kan vid ett nationellt prov komma att stöta på ord eller uttryck etc. som är obekanta för dem och får då visa om de har strategier att ändå tillgodogöra sig innehållet exempelvis genom att se till sammanhanget, utnyttja sina olika bakgrundskunskaper och läsa och lyssna mellan raderna.

Part B 1, 2005

I den första uppgiften fick eleverna arbeta med att såväl söka fakta som att förstå och tolka vissa sammanhang i autentiskt informationsmaterial om några turistmål/länder. Olika lässtrategier och delar av den språkliga förmågan prövades i denna uppgift – att använda rubriker och scanna text för att finna efterfrågad information, att läsa på flera ställen i texten och därvid dra slutsatser samt sammanfatta med egna ord. Elevernas förmåga att tolka siffror var också av betydelse, liksom naturligtvis deras ordförråd.

Den andra uppgiften innebar att eleverna skulle visa att de förstått några korta, vardagsnära dialoger genom att skriva det ord som tagits bort i respektive dialog (s.k. *One-Word-Gaps*). Förutom läsförståelse prövas elevernas behärskning av ord och fraser/idiomatiska uttryck samt även deras språkliga säkerhet då de ifyllda orden skulle vara formellt korrekta för att ge full poäng.

Därefter följde utdrag ur en längre, autentisk dagbokstext från en resa i Afrika, där det i hög grad handlade om att förstå helheter och att dra slutsatser av det lästa, även utöver det som uttrycks direkt i texten, s.k. inferens. En del av svaren skulle eleverna formulera själva och i vissa fall kunde de välja mellan fyra svarsalternativ.

I den sista läsförståelsedelen skulle eleverna läsa en språkligt avancerad faktabaserad artikel om utrotningshotade vargar och visa att de förstått genom att avgöra vilka ord som utelämnats i texten. För varje utelämnat ord kunde de välja mellan fem alternativ.

Part B 2, 2005

Hörförståelsedelen bestod av två fiktiva radioprogram som dock till stora delar byggde på autentiskt material. Olika varianter av brittisk och amerikansk engelska förekom. Här prövades förmågan att uppfatta såväl detaljer (datum, webadresser, klockslag, telefonnummer m.m.) som att kunna dra slutsatser av längre, mer eller mindre komplexa, inslag om exempelvis innehållet i en film, om en räddningsorganisation och om att leva energisnålt. Den första delen fick eleverna höra endast en gång, men den efterfrågade informationen upprepades och underströks på olika sätt. I den andra mer avancerade delen fick eleverna höra exakt samma text två gånger. En del av svaren skulle eleverna formulera själva och i vissa fall kunde de välja mellan fyra svarsalternativ.

Vad tyckte lärarna?

Lärarna var överlag nöjda med de olika uppgifterna och deras svårighetsgrad. Mellan 95 och 100 procent menade att samtliga uppgifter var bra eller acceptabla. De allra flesta (75–80 procent) tyckte också att de var lagom svåra. Lättast ansåg man att informations-sökningsuppgiften som låg först i *B 1* och det första radioprogrammet i *B 2* var. Detta

var helt planenligt, då en grundläggande princip är att det ska finnas en svårighetsmässig progression såväl inom som mellan de olika uppgifterna i proven.

- *Bra med tydlig progression i hörförståelsen. Svaga elever fick en god chans att klara åtminstone en del av frågorna.*

Den s.k. *One-Word-Gaps*-uppgiften i *B 1* ansågs vara allra svårast och de öppna kommentarerna uttryckte skiftande uppfattningar om den. Några var mycket negativa då de menade att den sortens uppgift inte handlar om kommunikation medan andra uppskattade den för att den kräver lite mer språkligt, att det blir något att "bita i" för de elever som nått lite längre i sin språkutveckling. Uppgiften bidrar därmed till spridning av resultaten, menade man.

- *Svår, endast de duktigaste håvar in poäng här. Kanske skulle de ha alternativ att välja bland.*
- *Uppgiften bra, men kort. Vi önskar fler frågor där eleverna formulerar egna svar.*
- *Ytterligare någon övning skulle gälla grammatisk korrekthet t.ex. preposition+ing-form, adverb etc.*

Relativt svåra tyckte lärarna att den längre dagbokstexten samt det andra radioprogrammet var. Det sistnämnda kommenterades också av några som menade att innehållet (energiförsörjning, självhushållning) var alltför komplicerat och inte relevant eller intressant för eleverna.

Resultat

Lärarnas uppfattningar om svårighetsgraden stämde också med resultatet. Den första uppgiften i *Part B 1* var allra lättast⁵ och *One-Word-Gaps*-uppgiften allra svårast. De ord och uttryck som efterfrågades, tillhör inte de allra lättaste och kravet på grammatisk korrekthet har säkert bidragit till att eleverna hade relativt svårt att klara denna uppgift.

Texten om vargar, som låg sist i *Part B 1*, måste anses vara en avancerad text för årskurs nio, med många svåra ord och bildliga uttryck. Dock är det intressant att notera att eleverna klarar den bra – till och med bättre än texten om Afrika, som är skriven på ett vardagligare om än inte helt enkelt språk.

När det gäller de två hörförståelseuppgifterna klarade eleverna den första bättre, men skillnaden var inte särskilt stor, trots att innehållet i den andra var klart mer avancerat. En förklaring till det goda resultatet på den svårare delen kan vara att eleverna, som nämnts ovan, fick höra den två gånger. Det kan också ha haft betydelse att innehållet hade fått särskild aktualitet i samband med stormen och strömlösheten som drabbade Sverige en tid före provet.

Vid analys av elevers resultat på enskilda frågor visar det sig att de svåraste frågorna inom respektive uppgift var de som innebar att eleverna skulle läsa på flera ställen i texten, alternativt tolka längre sjok av talad eller skriven text, och därefter ge ett sammanfattande svar, antingen genom att välja rätt svarsalternativ eller formulera egna svar. Att förklara ord och uttryck var också svårt, vilket även visat sig i ordförklaringsuppgifter i tidigare Äp 9.

I ett urval på 800 prov fanns inga markanta könsskillnader i resultatet mer än en tendens till att pojkarna presterade något lite bättre i majoriteten av uppgifterna. Flickorna lyckades något bättre i den läsförståelse som byggde på en dagbokstext. Detta är inte särskilt överraskande då flickor ofta har bättre resultat på denna typ av längre, berättan-

⁵ Uppgiften gavs även i provet 2001 och en jämförelse visar att resultaten 2001 och 2005 är desamma.

de text som till viss del kräver egenproducerade svar och i vissa frågor också tolkning av texten.

Olika elever gillar/ogillar eller kan gynnas/missgynnas av olika uppgiftstyper. För att alla elever ska ges möjlighet att visa sin optimala receptiva förmåga finns i provet en variation av svarsformat. I en relativt stor andel av uppgifterna i *Part B* kunde eleverna svara genom att markera ett av flera givna svarsalternativ. (I rapporten om 2004 års ämnesprov⁶ beskrevs olika svarsformat i receptiva uppgifter.)

Fokus skriftlig produktion – Part C

I undervisningen ska skolan sträva efter att elever utvecklar sin förmåga att uttrycka sig varierat och säkert i skrift för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter. Modellen för den skriftliga uppgiften utformas med ambitionen att alla elever ska kunna skriva något – om ett av de föreslagna ämnena, ur något av de föreslagna perspektiven – och därvid visa så mycket som möjligt av sin skriftliga förmåga. Läraren kan bedöma den enskilde elevens vilja och förmåga att förmedla ett budskap i skrift. I vilken mån präglas texten av tydlighet, sammanhang, struktur, ledighet, variation och säkerhet? Har eleven förmåga att använda adekvata ord och fraser, att binda ihop satser och meningar samt grammatisk säkerhet för att uppnå klarhet och flyt i språket? Har hon/han strategier att ta sig runt språkliga problem? Elevens attityd spelar en viktig roll. Tas uppgiften på allvar? Finns det en vilja att anpassa sin text till mottagaren och är eleven medveten om hur hon/han kan bearbeta sin text innehållsligt och språkligt för bästa möjliga kommunikation?

Part C, 2005

Skrivuppgiften hade en övergripande rubrik, *Meetings and Memories*, och precis som tidigare år kunde eleverna välja mellan två ämnen, ett där de fick relativt mycket hjälp med strukturen och ett där de mera fritt kunde utforma sin text. Det förstnämnda, *Simply the Best*, innebar att eleverna skulle skriva om någon kulturell/medial upplevelse som betytt mycket för dem. Ämnet gavs även i 2001 års prov. Det andra ämnet, *People, Places, Passions...* var mera allmänt. Eleverna kunde skriva om personer, länder, kulturmöten, livsstilar, livsåskådningar, politik – något som var betydelsefullt för dem.

Vad tyckte lärarna?

Det fanns hos lärarna en mycket stor acceptans för de två ämnena vad gäller såväl lämplighet som svårighetsgrad, 98 respektive 99 procent ansåg att de var bra (80 resp. 81 procent) eller acceptabla (18 resp. 17 procent). Endast enstaka lärare bedömde dem som svåra. De mest frekventa öppna kommentarerna var att allt fungerade väl och att det var lätt för eleverna att komma igång med skrivandet. En del lärare tyckte dock att ämnena var för lika och föreslog andra typer av skrivuppgifter. En del menade att eleverna i båda fallen kunde skriva om vad som helst, sådant som de skrivit om många gånger. Vissa menade att texterna blev ganska ytliga och att uppgifterna inte innebar någon utmaning för ”MVG-elever”. Som vanligt fanns det dock skiftande uppfattningar:

- *Det blev förvånansvärt många bra och intressanta texter utifrån de givna ämnena.*
- *Alla kunde skriva någonting, vilket är bra. Det hade varit bra om en av uppgifterna hade varit mer krävande (ex. mer argumenterande) och utmanande. Det hade varit mer stimulerande för de duktiga eleverna.*

⁶ <http://www.skolverket.se/sb/d/306/a/1881>

- *Varför kan man inte ge tre ämnen? Även ett för den fria fantasin, dvs, novell... En del elever kommer inte till sin rätt när man i alla sammanhang skall framföra och motivera sina åsikter.*

Några lärare kommenterade det svåra i att bedöma elevernas texter, t.ex. hur innehåll respektive språk ska viktas. I lärarmaterialet finns bedömningsfaktorer samt autentiska, kommenterade och bedömda elevtexter. Stöd för bedömning av skriftlig produktion ges också med exempel och kommentarer på www.ped.gu.se/sol/ep9ex.htm. Flera lärare påpekar vikten/nödvändigheten av samarbete kring bedömningen och önskar tid för detta.

Liksom för *Part A* önskade många lärare exempel på elevprestationer som ej bedömts ha uppnått godkäntgränsen (se kommentar s. 8). De texter från utprovningarna som ej anses ha nått målen kännetecknas ofta av bristande vilja att behandla ämnet, oförmåga att binda ihop meningar, bristande ordförråd och avsaknad av strategier för att kompensera detta. I stället för att försöka formulera om lämnar eleven lucka eller skriver det svenska ordet. En text som t.ex. har en sådan svengelsk prägel att mycket skulle vara obegripligt för en engelsktalande brukar bedömas ej ha uppnått målen.

Hur kan eleverna bli ännu bättre?

Resultatet på provet visar att de allra flesta elever i årskurs nio är mycket duktiga i engelska och att majoriteten i slutet av grundskolan har nått längre eller mycket längre än Mål att uppnå, dvs. ”den miniminivå av kunskaper som alla elever ska uppnå”⁷. Att eleverna är duktiga i engelska redovisas t.ex. i en rapport från en jämförande studie av ungdomars kunskaper i och uppfattningar om engelska i några europeiska länder⁸ och också i den nationella utvärderingen, NU 03⁹. Dock skiftar resultaten t.ex. mellan olika språkliga och innehållsliga domäner och mellan olika grupper av elever. Flera undersökningar¹⁰ om elevernas kunskapsutveckling i olika ämnen visar att spridningen ökar, dvs. skillnaden mellan dem som presterar bäst respektive sämst blir allt större. Detta är också ett tydligt intryck vid genomgång av kommentarer som lämnas i samband med arbetet med proven. Visserligen menar de flesta lärare att svårighetsgraden är lagom, men en del lärare som har svagpresterande grupper uttrycker starka åsikter hur ”omöjligt” provet är för deras elever, medan andra kan tycka att uppgifterna för deras elever är ”löst enkla”.

Spridningen i kunskaper kan vara nog så svåra att hantera i skolvardagen. Behovet av individualisering är stort. Ett allt vanligare sätt att möta detta behov och samtidigt öka elevers motivation för lärande är att arbeta tillsammans med dem för att öka deras medvetenhet om vad som ingår i ämnet, vilka deras starka respektive svaga sidor är och hur de kan arbeta för att bli bättre inom olika domäner. För detta syfte finns både i ämnesprovet för årskurs fem och i det diagnostiska materialet för grundskolans senare år (DM 6–9)¹¹ material för reflektion och självbedömning. Med utgångspunkt i de diagnostiska uppgifterna och naturligtvis övriga prestationer i det kontinuerliga arbetet kan eleven, på egen hand och tillsammans med läraren, få en bild av det egna lärandet

⁷ Grundskolan – Kursplaner och betygskriterier, Skolverket 2000, sid. 5. <http://www.skolverket.se> > Kursinfo

⁸ Engelska i åtta europeiska länder – en undersökning av ungdomars kunskaper och uppfattningar. Skolverket (2004). <http://www.skolverket.se> > Publikationer

⁹ Engelska, ämnesrapport till rapport 251. Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Skolverket (2005). <http://www.skolverket.se> > Publikationer

¹⁰ Se t.ex. Skolverkets rapport ”Vad händer med likvärdigheten i svensk skola?” <http://www.skolverket.se/sb/d/256>

¹¹ Se information på http://www.ped.gu.se/sol/nafs/dm6_9.htm

och den egna språkfärdighetsnivån och därmed sätta upp egna delmål för de kommande studierna. I det kommentarmaterial som lades ut på Skolverkets hemsida¹² under läsåret 2004/2005 finns dessutom ett s.k. dialogschema. Med hjälp av detta material ges både läraren och eleven möjlighet att kommentera om och hur väl eleven når målen – i det successiva arbetet och i enskilda uppgifter eller prov. Materialet syftar till att öka medvetenheten om och tydligheten kring bedömningen. Det reflektiva och självvärderande materialet kan också knytas till arbetet med individuella utvecklingsplaner.

När det gäller den muntliga förmågan kan elever behöva hjälp att tillägna sig såväl språkliga strategier som samtalsstrategier för att överhuvudtaget kunna ta sig igenom ett samtal. Andra kan behöva vänja sig vid att anpassa sitt språk, att försöka använda ett mer idiomatiskt språk eller att arbeta bort en intonation som är alltför präglad av modersmålet. Många elever är mycket duktiga muntligt, vilket också speglas i resultaten på *Part A*. Vid analys av samtal som spelas in i samband med utprövningar är det dock uppenbart att vanan vid att tala och samtala på engelska varierar en hel del. Att elever tidigt kan stimuleras att använda engelska i muntlig kommunikation visas i en nyligen framtagen dvd med elever i årskurs fem: *...and I like to speak English too!*¹³

Förbättringsområden inom andra delar av språkfärdigheten skulle för en del elever kunna vara att vänja sig vid att läsa och lyssna till material på engelska utan att vara förberedda och/eller att läsa längre (och svårare) texter. Inte alla elever har haft möjlighet att tillägna sig lässtrategier utan fastnar t.ex. om de inte förstår vartenda ord. När det gäller elevers skriftliga produktion kan det för vissa elever vara väsentligt att reflektera över skillnaden mellan talat språk och skrivet språk, då många ”skriver som de talar”. Kanske behöver de bli mer vana vid att själva bearbeta sina texter och därvid verkligen använda de formella kunskaper som många av dem troligen besitter.

De nationella målen är långsiktiga och samma för alla elever, men målen på kortare sikt är naturligtvis olika för varje enskild elev. För vissa elever handlar det om att uppnå miniminivån, att kunna förstå enkelt språk och att själv kunna uttrycka sig begripligt, för andra gäller det att medvetet arbeta för att tillägna sig ännu större formell och idiomatisk säkerhet och att använda språket i alltmer avancerade uppgifter. Kursplanens Mål att sträva mot anger förvisso ingen gräns för lärandet.

Till sist

Många har bidragit till utvecklingen av de ämnesprov i engelska för årskurs nio som givits sedan 1998. Tusentals elever och lärare har provat ut uppgifter och lämnat synpunkter i samband med utprövningar och efter det att proven genomförts. Många lärare har också medverkat i konstruktions-, referens-, bedömar- och gränsdragningsgrupper. Tack vare detta kan proven fungera väl för de flesta elever och lärare, och vi i provgruppen ser fram emot en fortsatt dialog och ett fortsatt samarbete.

¹² <http://www.skolverket.se> > Betyg > Bedömningsexempel > Grundskolan > Engelska

Förutom dialogschemat omfattar materialet hänvisningar till texter och material som har betydelse för bedömning och betygsättning av språklig kompetens samt till provinstitutionens sida med exempelmaterial.

¹³ Dvd:n ingår i det kompetensutvecklingsmaterial som distribuerats till skolor med undervisning i årskurs fem. Se <http://www.skolverket.se> > Nationellt provsystem > Nationella prov > Grundskolan > Ämnesprov i årskurs 5